

موسسه عالی علوم انسانی

پایان نامه برای اخذ کارشناسی ارشد

رشته مالیه و بانکداری اسلامی

عنوان:

سیاستهای مقابله با احتکار در اقتصاد اسلامی

استاد راهنما:

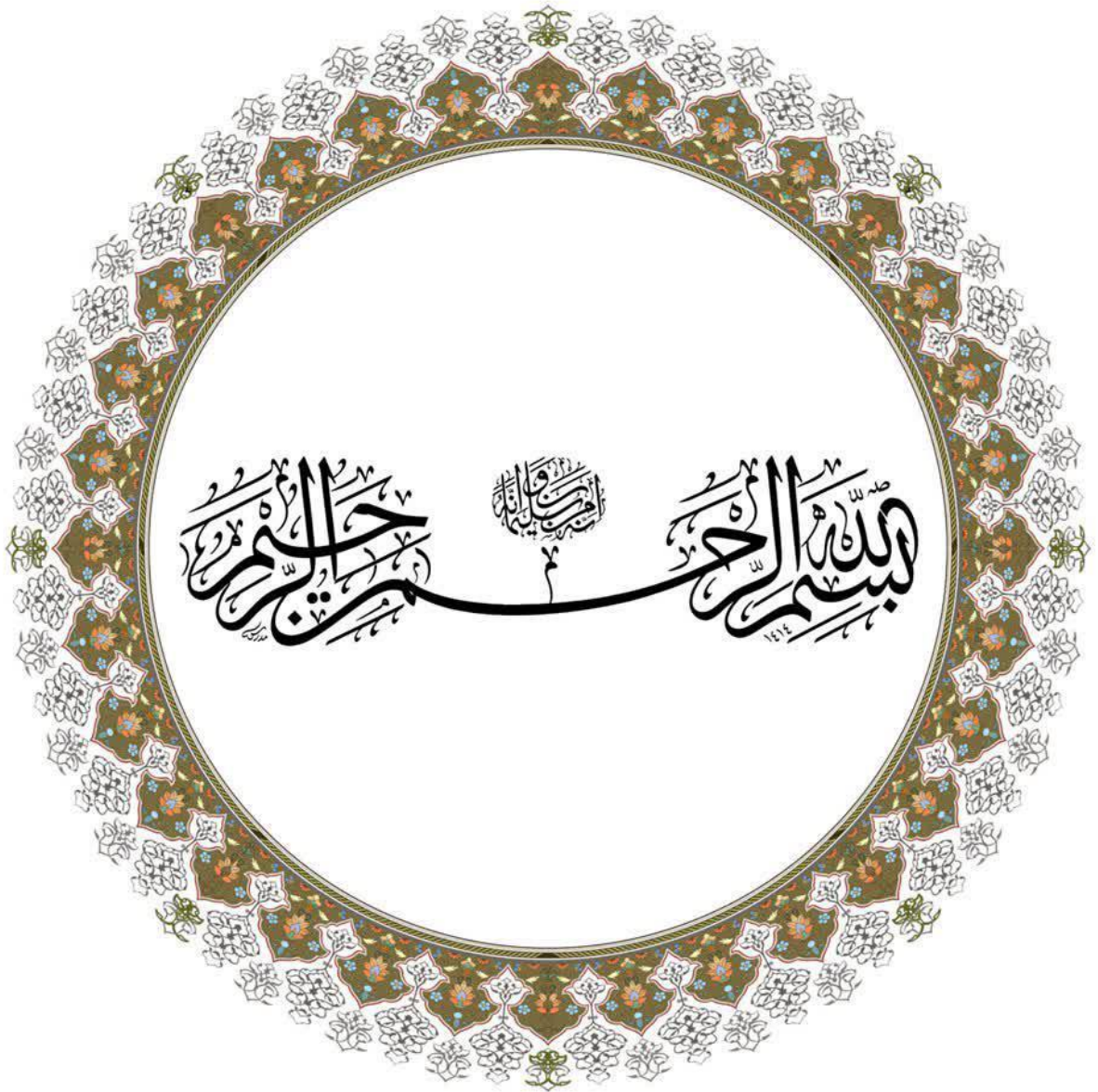
حجت الاسلام و المسلمین دکتر سید مهدی معلمی

طلبه:

سید احمد موسوی

1154331

دی 1399

تقدیم واهداء

به ساحت مقدسه حضرت ام البنین علیها سلام

و

کریمه اهل بیت حضرت معصومه سلام الله علیها

سپاس و قدردانی

حضرت امام رضا(ع) می فرماید: (من لم يشكر المنعم من المخلوقين لم يشكر الله عزوجل)

هر کس نعمت دهنده از مخلوقان را شکر نگذارد، شکر خداوند را بجا نیاورده است.

تقدیر

از جامعه المصطفی العالمیه، که :

در گلبرگی از باغستان تحصیلم

طرح تحقیق پایانی ارائه داده است.

سپاس از استادان بزرگوارم :

-حجت الاسلام و المسلمین دکتر معلمی

راهنمایی را رود واره های بینایی و مهربانی ماهرانه می دیدند.

و حجت الاسلام و المسلمین دکتر پناهی معاونت محترم آموزش موسسه عالی علوم انسانی

و همه اساتیدی که حقی به گردین این حقیر دارند صمیمانه قدردانی می نمایم.

چکیده

احتکار ذخیره و نگهداری کالاهای ضروری و مورد نیاز مردم به قصد گران شدن بهای آن است که موجب بروز مشکلات فراوانی برای جامعه می‌گردد. در این پژوهش به بررسی راهکارهای مقابله با احتکار از منظر اقتصاد اسلامی می‌پردازیم و پس از بررسی مفهوم احتکار و مصادیق آن در فقه امامیه، به آثار مخرب آن بر اقتصاد، فرهنگ، سیاست، امنیت و جامعه می‌پردازیم. در مورد مصادیق احتکار، با بررسی روایات، قواعد فقهی، کلام فقها در تبیین مصادیق احتکار و با توجه به مصالح حکومتی روایت وقاعده لاضرر و حکم ولایی و حکومتی به نظر می‌رسد که احتکار منحصر در مواد غذایی نیست و شامل جمیع ما یحتاج مردم از جمله نقدینگی و ارز نیز می‌شود. در این تحقیق از روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از قرآن و متون روایی و فقهی استفاده شده است.

آثار مخرب احتکار را نیز می‌توان در چند دسته آثار اقتصادی احتکار، آثار فرهنگی احتکار، آثار سیاسی احتکار، آثار امنیتی احتکار و آثار اجتماعی احتکار طبقه بندی کرد. راهکارهای پیشگیرانه و عملیاتی مقابله با احتکار از جمله برخورد قضایی و امنیتی و مجازات قضایی محکوم مانند برخورد تعزیراتی اجبار به فروش، ممنوع معامله کردن، آتش زدن اجناس احتکار بیان شده است. راهکارهای فرهنگی و اجتماعی یکی از شیوه‌های دیگری است که می‌توان با امر به معروف، ترویج فرهنگ عدل و انصاف، تبلیغ سنتی و مدرن و استفاده از ظرفیتهای نهادهای متولی فرهنگ برای مقابله با احتکار کمک گرفت

از منظر اقتصاد اسلامی برای رفع احتکار می‌توان از مجازات قضایی محکوم، اجبار بر فروش، ممنوع معامله کردن محکوم، مصادره اموال احتکار شده و فروش آن توسط حکومت استفاده کرد. همچنین تعالیم اسلامی راه‌های زیادی را برای جلوگیری از بروز پدیده احتکار پیشنهاد می‌کند که از آن جمله می‌توان به امر به معروف و نهی از منکر، منع از تلقی رکیان، منع بیع الحاضر للبادی و نظارت مستمر بر بازار اشاره کرد.

کلید واژه :

احتکار، اقتصاد اسلامی، آثار احتکار، تسعیر، سیاستهای مقابله با احتکار

Contents

1	مقدمه:
2	فصل اول: مفاهیم و کلیات
2	1-1 کلیات تحقیق
2	1-1-1 بیان مسئله
3	2-1-1 پرسش‌های تحقیق
3	3-1-1 فرضیه
3	4-1-1 پیشینه تحقیق
4	5-1-1 روش تحقیق
4	2-1 مفاهیم
4	1-2-1 مفهوم شناسی اختکار
4	1-2-1-1 اختکار در لغت
5	2-1-2-1 اختکار در اصطلاح
7	3-1 ضرورت مقابله با اختکار
7	1-3-1 حرام بودن اختکار
8	2-3-1 تلف نشدن کالا
8	3-3-1 عادی گشتن جریان توزیع کالا
9	4-3-1 مبارزه با پدیده شوم فقر
9	5-3-1 مقابله با انباشت ثروت
12	فصل دوم: ادله و مستندات و مصادیق اختکار در فقه امامیه

12	1-2 احتکار در آیات و روایات
12	1-1-2 قرآن
15	2-1-2 روایات
15	1-2-1-2 روایات ممنوعیت مطلق احتکار
16	2-2-1-2 روایات منع احتکار به طور مطلق در خصوص طعام
17	3-2-1-2 روایات ممنوعیت احتکار بیش از سه روز یا چهل روز
20	5-2-1-2 روایات منع احتکار در اجناس ویژه
21	2-2 احتکار در کتب فقهی
21	1-2-2 قدما
23	2-2-2 متأخرین
23	3-2-2 معاصر
26	3-2 تبیین مصادیق احتکار
26	1-3-2 احتکار منحصر در اقلام خاص
27	2-3-2 احتکار منحصر در اطعمه (مواد غذایی)
29	3-3-2 احتکار جمیع مایحتاج مردم
30	1-3-3-2 استدلال به روایات
31	2-3-3-2 استدلال به قاعده لاضرر
31	3-3-3-2 استدلال به کلام فقها
33	4-3-3-2 حکم ولایی و حکومتی
36	فصل سوم : آثار احتکار
36	مقدمه

- 36 1-3 وظایف دولت و حکومت اسلامی.
- 37 1-1-3 وظیفه سیاسی.
- 37 2-1-3 وظیفه فرهنگی.
- 38 3-1-3 وظیفه اقتصادی.
- 39 2-3 آثار اقتصادی احتکار.
- 39 1-2-3 اختلال در نظام توزیع کالا.
- 40 2-2-3 اختلال در نظام توزیع ثروت.
- 41 3-2-3 کاهش قدرت خرید مردم.
- 41 4-2-3 تحت فشار قرار گرفتن اقشار مستضعف.
- 42 5-2-3 ورشکستگی فروشندگان و تولیدکنندگان.
- 43 6-2-3 کاهش عرضه کالا و افزایش قیمت.
- 43 7-2-3 ایجاد رانت و ویژه خواری.
- 45 8-2-3 احتکار نقدینگی.
- 46 9-2-3 احتکار ارز.
- 47 10-2-3 بالا رفتن نرخ ها و ایجاد تورم.
- 47 11-2-3 پر شدن جیب عده ای خاص.
- 48 12-2-3 پایین آمدن تولید و عدم سرمایه گذاری در بخش تولید.
- 48 3-3 آثار فرهنگی احتکار.
- 49 1-3-3 خیانت در امانت الهی.
- 51 2-3-3 ایجاد رذائل اخلاقی.

- 3-3-2-1 دوری از خداوند..... 51
- 3-3-2-2 آلوده شدن روح..... 52
- 3-3-2-3 دخول در جهنم..... 52
- 3-3-2-4 داخل شدن در کفر..... 53
- 3-3-3 ایجاد انگیزه و تشویق برای احتکار..... 54
- 3-3-4 رواج فرهنگ بازار محور غربی..... 55
- 3-4 آثار سیاسی احتکار..... 55
- 3-4-1 تضعیف اسلام و نظام..... 56
- 3-4-2 نفوذ عوامل سیاسی در حوزه نظارت..... 56
- 3-4-3 نفوذ تجار و اصناف در فضای سیاسی..... 57
- 3-4-4 رفتار قبیله ای در حوزه توزیع و اعمال قدرت در سیاست..... 58
- 3-5 آثار امنیتی احتکار..... 58
- 3-5-1 اخلال در امنیت اقتصادی..... 59
- 3-5-2 تنش در جامعه..... 60
- 3-5-3 اخلال در نظام سلامت جامعه و ایجاد بحران..... 60
- 3-6 آثار اجتماعی احتکار..... 62
- 3-6-1 بهم خوردن نظم جامعه..... 62
- 3-6-2 از بین رفتن قبح احتکار در جامعه..... 65
- 3-6-3 عدم آگاهی جامعه از مفهوم احتکار..... 65
- 3-6-4 عدم حساسیت به افزایش قیمت ها در جامعه..... 65
- فصل چهارم: سیاستها و تدابیر و راهکارهای مقابله با احتکار**..... 66

- 1-4 راهکارهای قضایی..... 66
- 1-1-4 مجازات قضایی محکوم با توجه به روایات..... 67
- 2-1-4 تدوین و تصویب قوانین جدید و به روز برای مقابله با احتکار..... 69
- 1-2-1-4 قوانین تعزیراتی علیه محکومین..... 69
- 2-2-1-4 قانون تشدید مجازات علیه محکومین..... 70
- 3-2-1-4 قانون مجازات اخلاطگران در نظام اقتصادی (مجازات اعدام برای محکومین)..... 72
- 3-1-4 اجبار بر فروش..... 73
- 1-3-1-4 ادله و مبانی اجبار محکومین به فروش کالا..... 73
- 1-1-3-1-4 روایت..... 73
- 2-1-3-1-4 قاعده لاضرر..... 74
- 3-1-3-1-4 اجماع..... 74
- 2-3-1-4 اجبار محکومین به فروش کالا در کتب فقهی امامیه..... 75
- 4-1-4 ممنوع المعامله کردن محکوم..... 76
- 5-1-4 آتش زدن اجناس احتکار..... 77
- 2-4 راهکارهای اجتماعی..... 79
- 1-2-4 امر به معروف و نهی از منکر..... 79
- 2-2-4 اخذ گزارشات مردی در جهت مبارزه با احتکار..... 81
- 3-2-4 مواسات هنگام احتکار و قحطی..... 82
- 3-4 راهکارهای فرهنگی..... 84
- 1-3-4 ترویج فرهنگ عدل و انصاف..... 84
- 2-3-4 ایجاد فرهنگ سوت زنی و افشاگری در جامعه علیه محکومین..... 85

ج

- 87 3-3-4 تبلیغ سنتی و مدرن.
- 90 4-3-4 استفاده از ظرفیتهای نهادهای متولی فرهنگی برای مقابله با احتکار.
- 90 1-4-3-4 وظیفه فرهنگی دولت.
- 91 2-4-3-4 وظیفه فرهنگی قوه قضائیه.
- 92 3-4-3-4 وظیفه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- 92 4-4-3-4 وظیفه فرهنگی سازمان صدا و سیما.
- 93 4-4-3-4 ، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- 93 1-4-4-3-4 واگذاری طرح گرنت برای فرهنگ سازی مبارزه با احتکار
- 94 2-4-4-3-4 تدوین کتب و متون آموزشی برای فرهنگ سازی مبارزه با احتکار
- 94 3-4-4-3-4 برگزاری همایش‌ها و دوره‌های آشنایی با احتکار و آثار آن بر اقتصاد و جامعه
- 94 4-4-4-3-4 استفاده از روزنامه‌ها و مجلات تخصصی
- 95 5-4-3-4 شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی.....
- 95 1-5-4-3-4 استفاده از تریبون‌های مذهبی برای تبیین حرمت احتکار
- 96 2-5-4-3-4 اطلاع رسانی مضرات احتکار و مجازات آن از طریق اتحادیه‌های صنفی و بازرگانی
- 96 6-4-3-4 دفتر تبلیغات اسلامی.....
- 97 4-4 راهکارهای اقتصادی.....
- 97 1-4-4-1 منع تلقی رُکبان.....
- 98 1-1-4-4 شرایط تحقق تَلَقُّی رُکبان.....
- 99 2-1-4-4 حکم تلقی رُکبان.....
- 100 2-4-4-2 منع بیع حاضر للبادی.....
- 102 3-4-4-3 تسعیر (قیمت گذاری).....
- 102 1-3-4-4 جواز قیمت گذاری به طور مطلق.....
- 102 2-3-4-4 ممنوعیت قیمت گذاری به طور مطلق.....

- 103.....3-3-4-4 جواز قیمت گذاری در صورت اجحاف.
- 103.....4-3-4-4 اجبار محتکر به کاهش قیمت و قیمت گذاری در صورت امتناع.
- 104.....4-4-4 جلوگیری از تبانی برای ایجاد بازار سیاه.
- 106.....5-4-4 عرضه کالاهای احتکار شده.
- 107.....6-4-4 مدیریت مصرف بهینه و دوری از اسراف و تبذیر.
- 109.....7-4-4 تنظیم بازار از طریق عوارض گمرکی.
- 111.....8-4-4 نظارت مستمر بر بازار برای کاهش احتکار.
- 112.....1-8-4-4 نظارت معصومین(ع) بر بازار.
- 113.....2-8-4-4 نصب مسئول برای نظارت بر بازار از طرف معصومین(ع).
- 115.....9-4-4 مکانیزه کردن سیستم‌های اقتصادی.
- 116.....10-4-4 توزیع کالاهای اساسی توسط دولت.
- 117.....11-4-4 نرخ اجباری.
- 118.....12-4-4 سیستم سهمیه‌بندی.
- 119.....**فصل پنجم: نتیجه گیری**
- 122.....منابع:
- 130.....چکیده انگلیسی:

مقدمه:

یکی از اساسی ترین مشکلات جامعه مسئله کمبود کالا در جامعه و گرانی ناشی از این کمبود است. عوامل گوناگونی می تواند کمبود کالا را در یک جامعه دامن بزنند از جمله عوامل طبیعی و غیرطبیعی از قبیل سیل خشکسالی آفات طبیعی و

یکی از مهمترین عوامل که در جوامع مختلف سبب پیشی گرفتن تقاضا بر عرضه شده است و موجب کم بود عرضه کالا و گران شدن کالاها در جامعه می باشد مسئله احتکار است.

دولت در نظام اقتصادی اسلامی وظیفه ویژه ای دارد دولت باید فعالیتهای اقتصادی جامعه را در چهار چوب جهت گیری کلی نظام هدایت کند و بر مطابقت فعالیتهای اقتصادی با جهت گیری های کلی نظام اقتصادی و مصالح عمومی جامعه نظارت کند و در صورت عدم مطابقت، دولت می تواند در اقتصاد دخالت کند یکی از مصادیق دخالت دولت در اقتصاد دخالت در مکانیسم بازار و نمونه های این دخالت دخالت برای جلوگیری از احتکار و تشکیل انحصارات و دیگر دخالت ها در مکانیسم تعیین قیمت در حالتی که از حد طبیعی و متعارف خارج شده و مصداق اجحاف به مصرف کنندگان می باشد. لذا یکی از وظایف دولت اسلامی برای ایجاد نظم اقتصاد و عدم هرج و مرج در نظام اقتصاد کنترل شریان ورگ اقتصادی کشور است دولت می تواند با برخورد قاطع اخلاص گران نظام اقتصادی در سد رفع کمبودی کالا در جامعه شود از جمله کارهای که می تواند دولت در جهت دفع و رفع کالاهای اساسی کشور دخالت کند مبارزه جدی با محترکین و عوامل احتکار است که در این تحقیق بر آن شده ایم که سیاستهای مبارزه با احتکار را تبیین نموده و الگوهای عملی برای مبارزه با احتکار و این پدیده شوم اتخاذ نماییم که در فصول مختلف به سیاستهای مبارزه با احتکار از منظر اقتصاد اسلامی می پردازیم.

فصل اول: مفاهیم و کلیات

۱-۱ کلیات تحقیق

۱-۱-۱ بیان مسئله

احتکار ذخیره و نگهداری کالاهای ضروری و مورد نیاز مردم به قصد گران شدن بهای آن است. احتکار از عوامل بسیار مهم اقتصادی است که باعث از بین بردن تعادل بازار و ایجاد بحران در جامعه می‌گردد. با توجه به سیاستهای اقتصادی که عبارت است از اقداماتی که حکومت‌ها در جهت تحقق اهداف اقتصادی در اقتصاد انجام می‌دهند، بررسی می‌کنیم که چگونه می‌توان با پدیده احتکار مقابله کرد. این سیاست‌ها شامل سیاستهای مالی و سیاستهای پولی است که نظاماتی برای سطوح مالیات، بودجه‌های دولتی، نقدینگی و نرخ بهره و نیز بازار کار، ملی‌سازی و بسیاری از زمینه‌های مداخله دولت در اقتصاد تعیین می‌کند. در این تحقیق بنابر آموزه‌های اسلامی تلاش میشود که سیاستهای مقابله با احتکار را تبیین و مورد مطالعه قرار دهیم. به طور کلی می‌توان به سیاست‌های پیشگیرانه و سیاست‌های رفع احتکار اشاره کرد. همچنین انواع سیاست‌های فرهنگی، اقتصادی، قضایی و انتظامی را بررسی خواهیم نمود.

۱-۱-۲ پرسش‌های تحقیق

سؤال اصلی

راهکارهای مقابله با احتکار از منظر اقتصاد اسلامی کدام است؟

سؤال‌های فرعی

1- مفهوم احتکار و مصادیق آن در فقه امامیه چیست؟

2- احتکار چه آثاری بر اقتصاد، فرهنگ، سیاست، امنیت و جامعه می‌گذارد و ضرورت مقابله با آن چیست؟

3- راهکارهای فرهنگی و قضایی و انتظامی مقابله با احتکار کدامند؟

4- سیاست‌ها و تدابیر اقتصادی مقابله با احتکار کدامند؟

۱-۱-۳ فرضیه

راهکارهای رفع احتکار از منظر اقتصاد اسلامی عبارتند از: مصادره اموال احتکار شده و فروش آن توسط حکومت، الزام محتکر به فروش کالا، توزیع کالا توسط دولت و انتقال وجه آن به محتکر. همچنین راهکارهای پیشگیری از احتکار را می‌توان تنظیم بازار از طریق عوارض گمرکی، تعیین سقف قیمت از سازوکار اصناف، تامین نهاد تولید برای رونق تولید و عرضه کالاهای احتکار شده بیان نمود.

۱-۱-۴ پیشینه تحقیق

در رابطه با احتکار آثار متعددی توسط اندیشمندان مسلمان نوشته شده است، اما نگارنده اثری را که به صورت جامع به بررسی روش‌های مقابله با احتکار از منظر اقتصاد اسلامی پرداخته باشد، مشاهده نکرد. به عنوان نمونه مصطفی محقق داماد در کتاب تحلیل و بررسی احتکار از منظر فقه اسلام به بررسی ادله فقهی احتکار می‌پردازد و اقدامات اجرایی در براندازی احتکار را مانند منع تلقی رکیبان، منع بیع حاضر للبادی، جلوگیری از تبانی برای ایجاد بازار سیاه مورد نقد و بررسی قرار داده است. اما سیاستهای دولت برای مقابله با احتکار از منظر اقتصاد اسلامی بیان نکرده است. محمد مهدی شمس الدین نیز در کتاب

الاحتکار فی الشریعة الاسلامیة بعد از معنی احتکار از نظر لغت و شرع به موارد احتکار و حکم آن و مجبور کردن محکوم به فروختن کالا اشاره کرده است ولی در این کتاب احتکار از دیدگاه اقتصاد و سیاستهای اقتصادی بحث نشده است. کریم کوخانی زاده در پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان بررسی تطبیقی احتکار از منظر مذاهب خمس اسلامی از نظر فقهی به اثبات رسانیده است، که محکوم را می توان هم از لحاظ بدنی و هم از لحاظ مالی مجازات کرد. مهمترین مجازاتها، اجبار بر فروش و قیمت گذاری بر کالاهای احتکار شده در صورت اجحاف در قیمت می باشد. اما نواقصی که دارد این است که از لحاظ حقوقی و مجازات اسلامی بررسی شده و سیاستهای کلان اقتصادی مقابله با احتکار در آن بررسی نشده است.

۱-۱-۵ روش تحقیق

روش تحقیق در این پایان نامه توصیفی-تحلیلی است.

۲-۱ مفاهیم

۱-۲-۱ مفهوم شناسی احتکار

عمل احتکار از اموری است که تاریخ آن به نخستین اعصار زندگی اجتماعی انسان باز می گردد آن زمان هایی که معاملات و مبادلات بازرگانی سیادت و رونق بین افراد بشر داشته است. لذا لازم است ابتدا از لحاظ لغوی و بعد از لحاظ اصطلاحی آن را مورد بررسی قرار دهیم.

۱-۲-۱-۱ احتکار در لغت

احتکار از ماده «حکر» است، و حکر به معنای ذخیره کردن طعام به امید و انتظار چیزی است. به کسی که این عمل را انجام می دهد «محتکر» گفته می شود. ابن منظور در لسان العرب میگوید: الْحَكْرُ ادْخَارُ الطَّعَامِ لِلتَّرْبِیْضِ، وَ صَاحِبُهُ مُحْتَكِرٌ^۱ احتکار به معنای جمع آوری و نگهداری طعام و آنچه که خورده می شود (ارزاق)، به امید گران شدنش است. جوهری در صحاح گفته: الاحتکار: جمعُ الطَّعَامِ وَ حَبْسُهُ

۱. ابن منظور، لسان العرب، ج 4، ص 208، دار صادر، چاپ سوم، بیروت، 1414ق.

يَتَرَبَّصُّ بِه الغلاء^۱ یعنی جمع کردن و انبار کردن طعام به انتظار گران شدن. در تاج العروس آمده است:
الحَكْرُ، بفتح فَسْكَوْنِ الظُّلْمِ وَ التَّنْقِصِ وَ إِسَاءَةِ المَعَاشِرَةِ وَ العُسْرِ^۲. حكر با فتحه كاف به معنی ستم و بد معاشرتی است و حبس نمودن جنس به منظور نایابی و گرانی قیمت می باشد.

ابن اثیر در نهاییه گفته: أصل الحَكْر: الجمع و الإمساك. معنای ریشه ای حكر جمع و امساک است. حكر با فتح كاف، آب قلیل جمع شده است و هم چنین است طعام و شیر اندك^۳.

باید توجه داشت که احتکار اختصاص به طعام و مواد غذایی ندارد و این که در عبارات اهل لغت با اضافه به طعام ذکر شده از باب مثال و بیان مصداق است نه آنکه طعام جزو معنی و مفهوم احتکار باشد و راز آنکه به طعام اضافه گردیده این است که طعام از بارزترین نیازمندی های انسان می باشد. با توجه به مطالبی که گذشت لغت دانان در معنای احتکار سه امر را معتبر دانسته اند. ۱ - گردآوری کالا اعم از مواد غذایی و غیر آن ۲ - نگه داشتن و امتناع از فروش کالا 3- انتظار و امید گرانی نرخ کالا

۱-۲-۱-۲ احتکار در اصطلاح

فقها در تعریف اصطلاحی احتکار کلمات مختلفی دارند که این اختلاف ناشی از قیودی است که مکاتب گوناگون فقهی بر اساس استنباط خود در مقام بیان حکم احتکار بر آن افزوده اند.

شیخ مفید علیه الرحمه در مقنعه می فرماید: و الحكرة احتباس الأئمة مع حاجة أهل البلد إليها و ضيق الأمر عليهم فيها.^۴ حكره ، حبس طعامهاست، هنگامی که اهل شهر به آنها محتاج و در تنگنا واقع شده اند.

۱. جوهری، اسماعیل بن حماد، صحاح اللغة، ج 2، ص 635. انتشارات دارالعلم للملایین، بیروت، 1407 ه. ق

۲. واسطی، تاج العروس من جواهر القاموس، ج 6، ص 300، دار الفكر للطباعة و النشر و التوزیع، بیروت اول، 1414

ه ق

۳. ابن اثیر، النهاية فی غریب الحدیث و الأثر، ج 1، ص 418، مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان، قم، اول، ه ق

۴. شیخ مفید، محمد بن نعمان، المقنعة ص 616، کنگره جهانی هزاره شیخ مفید، قم، 1413 ه ق

مرحوم شیخ الطائفه در نهایه میفرماید: الاحتکار هو حبس الحنطة و الشعیر و التمر و الزبیب و السمن من البیع^۱. احتکار، حبس گندم و جو و خرما و کشمش و روغن و امساک آنها از فروش می باشد.

مرحوم شیخ انصاری به پیروی از فقه های پیشین مسئله را تحت عنوان احتکار الطعام مطرح نموده و میفرماید: وهو جمع الطعام و حبسه یتربص به الغلاء^۲. احتکار طعام جمع کردن و یا حبس کردن آن به منظور گران شدن است.

مرحوم امام خمینی در بیان مفهوم احتکار همان کلام لغت شناسان را ذکر کرده و می فرماید: الاحتکار و هو حبس الطعام لانتظار الغلاء^۳. احتکار حبس و نگهداری طعام است به امید و انتظار گرانی نرخ.

با توجه به آنچه بیان شد بین معنای اصطلاحی احتکار و معنای لغوی آن ملازمه و تناسب برقرار است چراکه نگهداری و انبار طعام به منظور بالا رفتن قیمت آن (معنای اصطلاحی) به خصوص در زمانی که مردم به آن کالا نیازمند باشند، از بارزترین مصادیق ظلم و ایجاد نقص در نفس و مال دیگران است و نوعی بدرفتاری و استبداد و لجابت با مردم است (معنای لغوی) و تنها تفاوت معنای لغوی و اصطلاحی احتکار این است که بسیاری از لغت شناسان احتکار را منحصر در طعام نمی دانند، ولی اکثر فقها احتکار را منحصر در طعام می دانند.^۴

ظاهر امر این است که فقها در صدد تعریف احتکار به حسب وضع و مفهوم حقیقی آن نبوده اند بلکه در مقام تعریف و شناساندن آن اشیاء و خوراکیهایی بوده اند که حرمت یا کراهت احتکار آنها را از روایت وارده استنباط فرموده اند، این مطلب که لفظ احتکار به حسب وضع لغوی اختصاص به این

۱. طوسی، محمد بن حسن، النهایة فی مجرد الفقه و الفتاوی، ص 374، دار الکتب العربی، بیروت، 1400 هـ ق

۲. شیخ انصاری، مرتضی، کتاب المکاسب ج 4 ص 363، کنگره جهانی بزرگداشت شیخ اعظم انصاری، قم، 1415 هـ

ق

۳. خمینی، سید روح الله، کتاب البیع ج 3، ص 601، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی قدس سره، تهران - اول، هـ

ق

۴. مشکینی، میرزا علی، مصطلحات الفقه، ص 38 و 39، هـ ق

اجناس خاص از خوراکی ها داشته باشد و به عبارت دیگر این اجناس رساننده معنی احتکار باشند جدا بعید است ، بنابراین احتکار به حسب مفهوم اصلی معنای عام و فراگیر دارد.^۱

۳-۱-۳ ضرورت مقابله با احتکار

با توجه به موضوع تحقیق که سیاستهای مبارزه با احتکار میباشد همه فصل های آتی ضرورت مبارزه با احتکار را بیان می کند. اعم از ضرورت و آثار احتکار، چه سیاسی چه اقتصادی و چه فرهنگی و راهکارهای مبارزه با آن که در فصلهای دیگر بیان شده است، همگی بیانگر ضرورت مبارزه با احتکار می باشد که در اینجا به غیر از آنها به چند نمونه دیگر به عنوان ضرورت مبارزه با احتکار اشاره می کنیم.

۱-۳-۱-۱ حرام بودن احتکار

مشهور فقیهان شیعه قائلند که در صورتی که کالایی به اندازه کافی در بازار وجود نداشته باشد و نگهداری آن موجب ضرر به سوق المسلمین شود، احتکار آن حرام است.^۲ فلسفه حرمت احتکار، جلوگیری از اختلال نظام و ایجاد عسر و حرج برای مردم ذکر شده است.^۳ احتکار به پیکره اقتصاد جامعه ضربه وارد کرده و نرخ کالاها را بالا برده و مردم را از لحاظ معیشتی در تنگنا قرار می دهد. از این رو، پیامبر اکرم (ص) از این کار منع نموده و آن را گناهی بسیار عظیم معرفی فرموده و از عواقب آن، به شدت بر حذر داشته اند. در روایتی آن حضرت می فرماید: الجالب الی سوقنا کالمجاهد فی سبیل الله و المحتکر

۱. منتظری، حسینعلی، احتکار و قیمت گذاری ص 14، کیهان، تهران، 1367 ش

۲. مجلسی، محمدباقر، مرآة العقول فی شرح اخبار الرسول ج ۱۹، ص ۱۵۴-۱۵۵، تصحیح: سید هاشم رسولی محلاتی،

تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۴ق

۳. محقق داماد، «احتکار»، دایرة المعارف بزرگ اسلامی ج ۶، ص ۶۴۲، تهران، مرکز دایرة المعارف بزرگ اسلامی،

فی سوقنا کالمحد فی کتاب الله.^۱ آنانکه به بازار ما چیزی وارد می‌کنند، مانند کسی است که در راه خدا جهاد می‌کند و آنکه در بازار احتکار می‌نماید، مانند کسی است که در کتاب خدا کافر به شمار می‌آید. بنابراین احتکار کردن یکی از مسائلی است که در دین اسلام به شدت مورد نکوهش قرار گرفته است و ضروری است که برای مبارزه با آن از هر اقدامی دریغ نکرده و با آن به مقابله پردازند.

۱-۳-۲ تلف نشدن کالا

یکی دیگر از دلایل ضرورت مقابله با احتکار تلف نشدن کالایی است که توسط محتکر در انبارها نگهداری می‌شود. محتکر کالا را به امید بالا رفتن قیمت آن بیش از اندازه دوام آن نگه می‌دارد که گاهی تاریخ مصرف آن کالا گذشته و باعث تلف شدن کالا خواهد شد. پیاده کردن ضابطه منع احتکار موجب می‌شود علاوه بر تلف نشدن کالا، دست واسطه‌ها از جریان توزیع کالا به تدریج قطع شده و سازمان‌ها و تعاونی‌های توزیع کار آمد جانشین آن گردند. چون کاهش قیمت کالا سود واسطه‌گری را می‌کاهد به تدریج رقابت بین توزیع‌کنندگان افزایش می‌یابد تا کالا را با هزینه کمتر به مصرف‌کنندگان عرضه کنند در این میان سازمان‌هایی که کارایی بیشتری برای انجام خدمت مزبور دارند از دیگر رقیبان پیشی می‌گیرند جلوگیری از احتکار کالا موجب حسن انجام این خدمات می‌گردد.

۱-۳-۳ عادی گشتن جریان توزیع کالا

یکی از تاثیرات مبارزه با محتکران عادی گشتن جریان توزیع کالا و از بین رفتن اختلالات و نارسایی‌های دستگاه توزیع و بالا رفتن کارایی آن است. در این صورت کالا فراوان تر گشته و خود به خود با بهای ارزانتر در دسترس مشتریان در موقع دلخواه ایشان قرار می‌گیرد کاهش قیمت کالا موجب تنزل قیمت کالاهای وابسته به آن نیز می‌شود و کاهش هزینه خرید کالا و همچنین درآمد مشتریان را بالا می‌برد و ایشان را از تنگنایی که برای تهیه اقلام مورد نظر خود با آن مواجه بودند نجات می‌دهد در نتیجه رفاه و خرسندی خاطر مشتریان ازدیاد می‌یابد.

به علاوه بر کارایی توزیع و تولید کالا در کل نظام اقتصادی بهبود می‌یابد چون به خاطر گرانی کالاهای احتکار شده مشتریان مجبورن از خرید کالاهای غیر فوری چشم‌پوشی کرده و بخش عمده‌ای از بودجه

۱. نهج الفصاحه، ص 278